

JÄÄTMETETA MAJANDAMISE ALUSED

Mõttele enne lugemist:

- Mida tähendab sinu arvates jäätmeteta majandamine?
- Mis kindlasti ei ole jäätmeteta majandamine?
- Millised on levinumad näited jäätmeteta majandamise kohta?
- Millised võiksid olla jäätmeteta majandamise juhtpõhimõtted?
- Miks on jäätmeteta majandamine oluline?

Jäätmeteta majandamine (*zero waste*) võib eri inimestele tähendada paljusid eri asju, ent neid seob põhimõte, et jäätmeteta majandamine on eesmärk, mis on üheaegselt pragmaatiline ja visiooni loov, lokaalne ja globaalne. Loodusest ajendatud jäätmeteta majandamise filosoofia on ökosüsteemne, kasutades maksimaalselt ära kõike lähikonnas leiduvat ning tugevdades ühtlasi kohalikku vastupidavust ja suurendades tulevaste põlvete jaoks saadaval olevaid loodusressursse.

Kuidas sina jäätmeteta majandamist defineeriksid? Kuidas sa seda inimestele harilikult selgitad?

Kas oskad arvata, millised on puuduolevad sõnad enim kasutusel olevast jäätmeteta majandamise definitsioonist?

“Jäätmeteta majandamine on kõigi ressursside _____ läbi toodete, pakendite ja materjalide _____ tootmise, tarbimise, korduskasutamise ning taaskasutamise, ilma neid põletamata ega maale, vette ja õhku _____ ja seeläbi keskkonda ja _____ ohustamata.”

Paku oma variandid, loe edasi ja vaata, kas leiad tekstist vihjeid, enne kui järgmiselt lehelt täielikku definitsiooni loed.

Jäätmeteta majandamise eesmärk on muuta arusaama sellest, kuidas me toodame ja tarbime, et säilitada meie planeedi ressursside väärtus ja energia ning võimaldades samas inimtsivilisatsioonil külluses elada. Kui jäätmekäitluse eesmärk on jäätmetest ressursse toota, siis jäätmeteta majandamine seisneb selles, **et ressursid ei muutuks jäätmeteks.**

Samuti on eesmärk kujundada süsteem, mis jäätmeid – ja nendega seonduvaid toksiid ja ebaefektiivseid praktikaid – üldse ei sisaldaks. Jäätmeteta majandamise süsteemis hoitakse materjalide ja toodete väärtust kohalikus keskkonnas, kus neid üha uuesti kasutatakse. Igasugune tehnoloogia, mis ei võimalda materjalide ringluses hoidmist, peaks olema vastuvõetamatu ja selle kasutamine lõpetatakse (nt jäätmete põletamine, mis ei toeta jäätmeteta majandamise mõtteviisi). Ringlussevõtt ehk ümbertöötamine on samas oluline, et ahelat väiksemal skaalal sulgeda, ning seda tuleks näha viimase lahendusena, kuna ringlussevõtt üksi ei võimalda raiskavast ühiskonnast edasi liikuda.

Miks ringlussevõttust jäätmeteta majandamise (visiooni) jaoks ei piisa?

Kui sa vastuses kindel ei ole, siis loe seda peatükki edasi ja vaata, kas leiad vastuse.

Ja siin on jäätmeteta majandamise täielik definitsioon:¹

„Jäätmeteta majandamine (zero waste) on kõigi ressursside säilitamine läbi toodete, pakendite ja materjalide vastutustundliku tootmise, tarbimise, korduskasutuse ning taaskasutuse, ilma neid põletamata ega maale, vette ja õhku paiskamata ja seeläbi keskkonda ja inimeste tervist ohustamata.“

Kuidas erinesid sinu pakutud sõnad ametlikust definitsioonist?

Kas suudaksid kõiki selle elemente selgitada?

Näiteks mis vahe on ringlussevõtul ja taaskasutusel?

EL-is kasutatav jäätmeteterminoloogia on defineeritud jäätmete raamdirektiivis.² See on peamine õiguslik alus, mida kõik, kes EL-is jäätmetevaldkonnas töötavad, peavad järgima.

Taaskasutus – mis tahes toimingud, mille peamiseks tulemuseks on jäätmete kasutamine kasulikult otstarbel selliselt, et nad asendavad teisi materjale, mida muidu oleks kasutatud. Taaskasutustoimingutele on õiguslikel eesmärkidel antud koodid R1–R13. Taaskasutus jaguneb järgnevalt:

- **Materjalide taaskasutus** – jäätmetest materjali saamise protsess, millel on endiselt kasulikke füüsikalisi või keemilisi omadusi ning mida saab mingil eesmärgil korduskasutada või ringlusse võtta.
- **Jäätmete energiakasutus** – jäätmete muundamine kasutatavaks soojuseks, elektriiks või kütuseks. Selle näited on jäätmete põletamine, pürolüüs ja gaasistamine.
- **Keemiline taaskasutus** – peamiselt segaplastjäätmete lagundamine uuteks polümeerideks. Selle abil muundatakse pürolüüsiõli või gaasistamise gaas uute plastmaterjalide tootmise lähteaineks.

Kõrvaldamine – mis tahes toiming, mis ei ole taaskasutus, isegi kui toimingul on teisene tagajärg ainete või energia taasväärtustamise näol. Kõrvaldamistoimingud on tähistatud koodidega D1–D15. Jäätmete prügilasse ladestamine on kõrvaldamise meetod.

Töötlemine – taaskasutamise- või kõrvaldamistoimingud, kaasa arvatud taaskasutamise või kõrvaldamise eelne ettevalmistus.

Ringlussevõtt – taaskasutamistoiming, mille käigus jäätmematerjalid töödeldakse toodeteks, materjalideks või aineteks, et kasutada neid nende esialgsel või mõnel muul eesmärgil. See hõlmab biojäätmete käitlemist, kuid ei hõlma energiakasutust ja ladestamist.

Korduskasutus – mis tahes toiming, millega tooteid või komponente, mis ei ole jäätmed, kasutatakse uuesti sellel otstarbel, milleks nad on loodud.

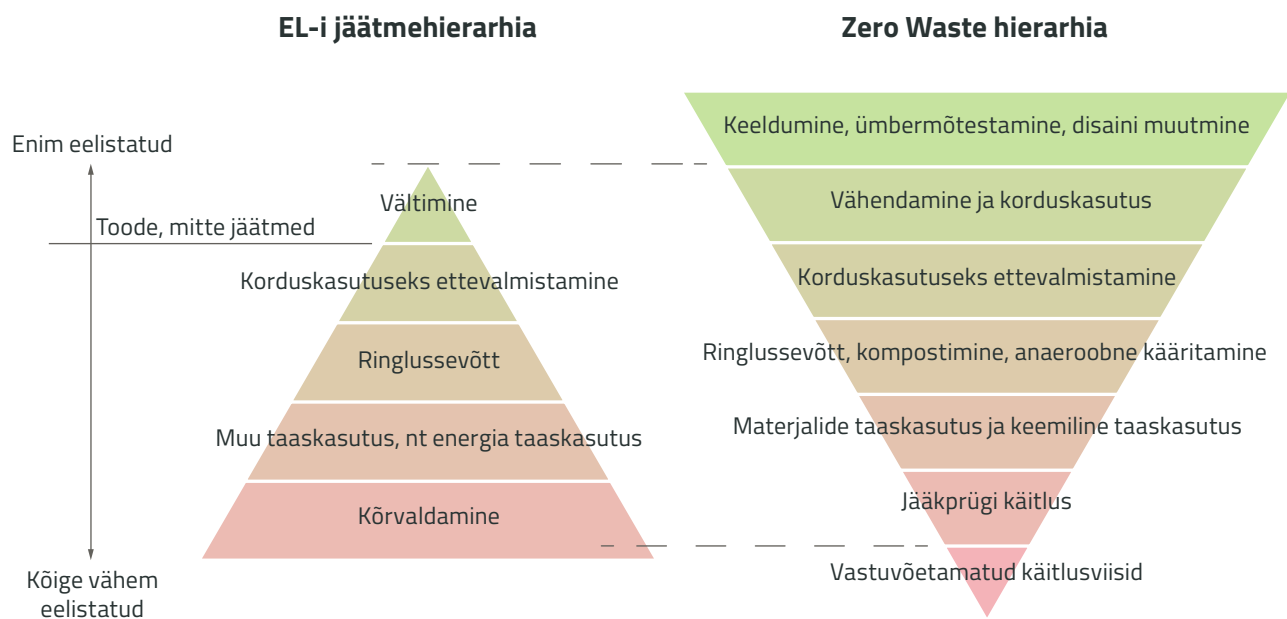
¹ [Zero Waste Definition](#), Zero Waste International Alliance (2018)

² [Jäätmete raamdirektiiv 2008/98/EÜ](#) (muudetud [direktiiviga 2018/851](#))

Jäätmetöötlusmeetodeid saab esitada jäätmehierarhiana, mis kujutab endast jäätmekäitlus-tegevuste eelisjärjekorda, kus lähtutakse nende tegevuste keskkonnasõbralikkusest. Lisaks EL-i jäätmehierarhiale, mis on toodud EL-i jäätmete raamdirektiivis, on olemas ka Zero Waste ehk jäätmeteta majandamise hierarhia.

Zero Waste hierarhias väljendub see, et ringlussevõtt ei ole esimene lahendus jäätmeteta majandamise suunas liikumisel.³ Vaata Zero Waste hierarhiat ja EL-i jäätmehierarhiat.

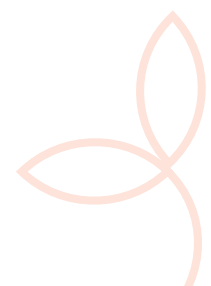
Millised on nende erinevused ja sarnasused? Mis võiks olla nende erinevuste põhjus?

Tähtis on välja tuua, et ehkki meie eelistame kasutada Zero Waste hierarhiat, on Euroopa Liidus ametlikult kasutusel EL-i jäätmehierarhia ning otsuste langetamisel ja jäätmekäitlussektoris viidatakse sageli just sellele. Niisiis peame Zero Waste saadikutena olema valmis põhjendama ja selgitama kahe hierarhia vahelisi erinevusi ja nende põhjuseid.

Lisaks ilmselgele erinevusele püramiidi asetuses on EL-i jäätmehierarhias kaks astet vähem ja see on vähem ringmajanduse põhimõtetele vastav. Zero Waste hierarhia rõhutab rohkem kvaliteetsete toodete ja materjalide pika kasutusea tähtsust ning jääkprügi käitluse optimeerimist enne selle kõrvaldamist. Püramiidide erinev asetused peegeldab ka nende prioriteete: jäätmeteta majandamise vallas tahame näidata, et rõhk on jäätmetekke vältimisel ja jäätmete kõrvaldamise minimaliseerimisel. Järgmisel lehel on näha Zero Waste hierarhia detailsem versioon.

³ [The Zero Waste Masterplan](#), Zero Waste Europe (2020)

Zero Waste hierarhia

Zero Waste hierarhia on koostatud koos Zero Waste International Alliance'iga⁴

⁴ [A Zero Waste Hierarchy for Europe](#), Zero Waste Europe (2019)

⁵ Lukustusefekt (*lock in*) on enese sidumine pikaks ajaks ebasoovitava ja/või liiga suuremahulise käitlusviisiga.

JÄÄTMETETA MAJANDAMINE: VÄLTIMINE, VÄHENDAMINE JA KORDUSKASUTUS

Kõige paremad on jäätmed, mis jäävad tekitamata. Niisiis on oluline sekkumine jäätmete tekkimise etapis, et ennetada selliste jäätmete käitlemist, mida üldse ei peakski olemas olema. Näiteks toidujäätmete teket sööklates, restoranides, hotellides, haiglates ja kodumajapidamistes saab vähendada sobivate koolituste, stiimulite ja hankepoliitikaga. Pakendivabad poed ja turud aitavad vältida pakendite kasutamist ja toidujäätmete teket, pakkudes samas värsket toitu. Enamik ühekordseid pakendeid on tarbetud ja linna tasandil ellu viidud õige sekkumise abil saab neid lihtsasti asendada. Ühekordsed kohvitopsid, kaasaostetava toidu pakendid, plastist veepudelid ja ühekordseks kasutamiseks mõeldud joogikõrred on vaid mõned näited esemetest, mida on võimalik asendada lahendustega, mis jäätmeid ei tekita.

Kohalikul omavalitsusel on samuti oluline roll, aidates luua näiteks korduskasutatavate mähkmete teenuseid ning jookide ja toiduainete täitesüsteeme. Kestvuskaupade puhul, nagu elektroonikaseadmed, mööbel või rõivad, on oluline edendada parandamist ja korduskasutust nii traditsiooniliste keskuste kui internetiplatvormide kaudu. Avalike hangete ostujõu kasutamine turu muutmiseks, paberivabade kontorite edendamine ning materjalipankade ja tööriistakogude asutamine on täiendavad viisid, mille abil jäätmeteket kohalikul tasandil ennetada.

Ingliskeelset lisalugemist::

Putting second hand first – Zero Waste Europe'i suunistes tuuakse välja tähtsamad põhimõtted, mille iga korduskasutusstrateegia peaks prioriteediks võtma, selliste strateegiate võimalikud kasutegurid omavalitsusele ja näited selle kohta, kuidas sarnaseid poliitikaid on edukalt kogu Euroopas rakendatud.

**Jäätmeteta majandamine on lootusrikas visioon tulevikuks.
Jäätmeteta majandamine on ellusuhtumine.
Jäätmeteta majandamine ei ole ainult sihtmärk,
vaid teekond, mis on avatud kõigile.**

Linnad, restoranid, hotellid, sündmused, kogukonnad ja üksikisikud üle kogu maailma on juba tõestanud, et jäätmeteta majandamise filosoofia rakendamise kaudu on võimalik paremat maailma luua.

KORDUMA KIPPUVAD KÜSIMUSED

Mõttele enne vastuste lugemist, **kuidas küsimustele ise vastaksid.**

1. Tegelikult ei saa me ju jäätmete tekitamist täielikult lõpetada – kas jäätmeteta majandamine pole siis utopia? Me ei saa ju lihtsalt kõiki prügilaid sulgeda...
2. Kuidas erinevad teineteisest jäätmeteta majandamine ja ringmajandus? Kas need pole mitte üks ja sama?
3. Miks ei võiks me lihtsalt ringlussevõtu keskenduda?

1. Tegelikult ei saa me ju jäätmete tekitamist täielikult lõpetada – kas jäätmeteta majandamine pole siis utopia? Me ei saa ju lihtsalt kõiki prügilaid sulgeda...

Kui ütled, et jäätmeteta majandamine on illusioon, siis on sul õigus. Jäätmeteta ühiskond ei ole eesmärk, vaid teekond. Jäätmeteta majandamist peaks võtma kui mõtteviisi, mitte kui füüsilist tulemit. Lihtne üleminek jäätmeteta majandamisele pole võimalik ja see ei juhtu üleöö, vaid väikeste sammudega, nagu järkjärguline jäätmetekke vähendamine ja jäätmete liigiti kogumise parandamine. Jäätmeteta majandamise põhimõtteid on sammhaaval rakendatud kogu maailmas, nii linna- kui maakogukondades. Euroopas on selle teekonna ette võtnud üle 450 omavalitsuse, viies ellu mõjusaid meetmeid, harides ja kaasates kogukonda ning võttes ette muid tegevusi, mis toetavad võimalikult väikest jäätmeteket ja võimalikult paljude jäätmete tagasi kasutusse võtmist. Mõnes Itaalia linnas, näiteks Bitettos, suurenes jäätmete liigiti kogumise määr 16%-lt 78%-le ning nelja-aastase perioodi vältel tekitati elaniku kohta vaid 79 kilo segaolmejäätmeid. Bitettos saavutati need muljetavaldavad tulemused nii lühikese aja jooksul tänu jäätmetekke vähendamiseks suunatud majanduslikele ergutusmeetmetele ([Pay-As-You-Throw](#) – nn maksa-jäätmete-kaalu-pealt skeem) ning kodanikele info jagamisele, et nad mõistaksid, kuidas süsteem toimib, kuidas nad jäätmeid tekitavad ja kuidas jäätmete kogust vähendada. Loe parimate näidete kohta lähemalt aruandest [The State of Zero Waste Municipalities Report](#).

2. Kuidas erinevad teineteisest jäätmeteta majandamine ja ringmajandus? Kas need pole mitte üks ja sama?

Ehkki mõlemal on samad eesmärgid, on need siiski kaks erinevat mudelit, mis teineteist mitmekülgsest täiendavad. Ringmajandus on majandus, mis ei raiska ega saasta; majandus, mis hoiab tooteid ja materjale kasutuses ning taasloob meie ökosüsteemide looduslikku rikkust. Seda saab saavutada ka kestliku tootedisaini, hoolduse, remondi, korduskasutuse, taastootmise, parandamise ja ringlussevõtu teel. Ringmajandus erineb lineaarsest majandusest, mis põhineb „võta, valmista, kõrvalda“ tootmismudelil.

Jäätmeteta majandamises juhendatakse Zero Waste hierarhiast, mis keskendub jäätmetekke vältimisele ja toetab ressursside elutsükli ümberkujundamist, et kõiki tooteid saaks korduskasutada. Jäätmeteta majandamine on ringmajanduse nõ praktiline rakendus, mida

on võimalik realses elus mõjusalt kasutada. Jäätmeteta majandamise strateegiad lõimivad ringmajanduse narratiivi kohaliku tasandi lahendustesse, andes konkreetseid juhtnööre ja poliitikasoovitusi, mida kohalikud omavalitsused saavad oma kogukondades tervislikuma keskkonna tagamiseks rakendada.⁶

3. Miks ei võiks me lihtsalt ringlussevõtule keskenduda?

Ehkki me võime jõuda kõrge jäätmete liigiti kogumise määrani, siis kas me teame täpselt, kui palju neist materjalidest tegelikult ringlusse võetakse? Tõepoolest, liigiti kogumine aitab ringlussevõtu määra tõsta, eriti siis, kui räägime biojätmete ringlussevõtust (kompostimine või kääritamine). Mis puudutab aga inimtekkelisi materjale, nagu ühekorraplast (nt pakendid või kõrred), siis võetakse neid tegelikult väga harva ringlusse. Enamikul juhtudel põletatakse sellise suure kütteväärtusega materjalid ära, kuna need on soovimatud – või siis võetakse väärtust vähendavalt ringlusse, kuna saadud materjal pole võrreldes algsega enam nii kvaliteetne. Lisaks sõltub ringlussevõtu tõhusus materjali liigist, väljundmaterjali majanduslikust väärtusest (kas selle jaoks on turgu?) ning ohutusest keskkonnale ja inimestele. Näiteks alumiinium ja klaas on teoreetiliselt lõputult ringlussevõetavad sama kvaliteediga materjalina, paber ja papp võimaldavad aga ainult mõnda ringlussevõtu tsüklit. Selleks, et vähendada materjali- ja energiakulu ilma elustandardit alandamata, on hädasti vaja vältida ja vähendada jäätmeteket, tõsta teadlikkust, tegeleda kestliku tootedisainiga, jäätmeid korralikult töödelda, keskenduda laiendatud tootjavastutusele jne. Ringlussevõtu kohta loe lähemalt peatükist „Jäätmetöötlusmeetodid“.

---

⁶ [Creating a methodology for zero waste municipalities](#), Zero Waste Europe (2020)

Lugejale edasi mõtlemiseks:

- Millised selle peatüki osad tekitasid kõige suuremat segadust või olid raskesti mõistetavad? Mis sa arvad, miks see nii oli?
- Mida on sinu kogemuse põhjal inimestele jäätmeteta majandamise juures kõige keerulisem selgitada? Mis sa arvad, miks see nii on?
- Kuidas erinevad jäätmeteta majandamine kui eluviis ja kui süsteemne muutus?
- Milliseid häid näiteid oskad tuua korduskasutuse ja jäätmetekke vältimise kohta?
- Mida tahad sellest peatükist meelde jätta?
- Kas kavatsed käsitletud teemasid oma töös rakendada ning kui jah, siis kuidas?
- Millest soovid rohkem teada saada?

